

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Machiavelli als Democraat

Kieboom, S.

Citation

Kieboom, S. (2021). Machiavelli als Democraat. *Bestuurskundige Berichten*, 36(1), 32-33.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3212653>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0 license](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3212653>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Machiavelli als Democraat

Hierbij maakt hij het onderscheid tussen de grandi, de “grote” en de popolo, het “volk”. De grandi vormen de meest invloedrijke burgers binnen de staat, voornamelijk door financiële middelen. De popolo vormt iedereen die niet toe de grandi behoort. Deze tweedeling is al terug te vinden in de benaming van de Romeinse Republiek, namelijk SPQR (de Senaat en het volk van Rome). Dit symboliseert de sociologische realiteit van republieken waar een elitaire senatoriale klasse andere middelen en doelen heeft dan haar overige burgers.

Machiavelli benadrukt deze differentiatie qua doelen ten zeerste. Zo stelt hij dat de grandi worden gemotiveerd door een onderdrukkende begeerte, welke het volk wil bevelen en domineren. Het vermijden en het weerstaan van deze overheersing is kenmerkend voor de popolo, die er enkel naar verlangt om niet door de grandi te worden onderdrukt. Indien de ambitie van de grandi niet gecontroleerd wordt, leidt deze noodzakelijkerwijs tot het einde van de vrijheid en vaak ook het einde van de staat zelf.

Machiavelli ziet het volk als het tegenwicht tegenover de grandi. Dit volgt uit de pragmatische redenering “men moet altijd een taak toevertrouwen aan degenen die het minste verlangen hebben deze te misbruiken”. Omdat het volk er minder toe geneigd is op de vrijheid inbreuk te maken, zullen zij er noodzakelijkerwijs beter voor zorgen. Tevens doordat zij niet in staat zijn de vrijheid zelf weg te nemen, zal zij anderen verhinderen dat te doen, volgens Machiavelli.

Er dient benoemd te worden dat Machiavelli geen proto-marxist was, welke het volk in opstand wilde brengen tegen de grandi. Dat zou zowel ineffectief als onwenselijk zijn, doordat dit de balans tussen de popolo en de grandi, waar het behoud van de vrijheid op gebaseerd is, zou verstoren. Om het volk effectief te laten waken over de vrijheid, waarbij ze haar boekje niet te buiten gaat, dient zij te “worden geketend door wetten” en geleid door “hoofden”. Machiavelli heeft, om dit te

Veroordeeld door het pausdom als een verdediger van tirannie en een goddeloze promotor van immoraliteit, wekt Niccolò Machiavelli geen associaties op als een vriend van het volk. Zijn naam is zelfs synoniem komen te staan met koud manipulatief gedrag ten gunste van je eigen machtswellustige doeleinden. Zijn meest bekende werk ‘De Prins’ werd uitvoerig bestudeerd door onder meer Napoleon, Stalin en Hillary Clinton. Toch was Machiavelli in zijn denkbeelden als één van de weinige grote politieke filosofen een radicale democraat. Hij ging hierbij veel verder dan anderen in de republikeinse traditie van het promoten en verdedigen van het bestuur door het volk. Dit was essentieel in zijn zienswijze voor het behoud van de vrijheid binnen een staat.

Machiavelli was een ervaringsdeskundige hoe de vrijheid zowel verloren kan gaan als behouden wordt. Zijn geliefde thuis, de stadstaat Florence, was bevrijd van de tirannie onder de elite van de Medici familie in 1494. Om in het instabiele Florence de vrijheid te behouden moest in korte tijd een sterke republiek worden gecreëerd welke tegen externe, maar voornamelijk interne vijanden bestand was. Machiavelli kreeg deze taak toegewezen. Ter inspiratie wendde hij zich tot de machtigste republiek die ooit bestaan heeft, namelijk de Romeinse Republiek.

De elite en het volk

Cruciaal voor de vrijheid en democratie van een staat wordt de balans tussen de verschillende sociaaleconomische klassen gezien door Machiavelli.

bewerkstelligen, twee institutionele lichamen verzonnen namelijk het “volkstribunaal” en de “assemblee”. Deze twee lichamen zijn vergelijkbaar met de institutionele lichamen uit de Romeinse Republiek. Ook de senaat blijft voortbestaan om de grandi te vertegenwoordigen. Om zo een gemixte staatsbestel te creëren waarbij zowel de grandi als de popolo niet alle institutionele lichamen van de staat kunnen monopoliseren en daarmee domineren.

Geketend door wetten, geleid door hoofden

Om het volk te “ketenen door wetten” dient zij medeopsteller van de wetgeving te worden. Door haar direct te betrekken bij dit proces wint de wetgeving zowel aan legitimiteit als dat het de grandi weerhoudt dit proces te domineren. Hiervoor heeft Machiavelli de assemblee gecreëerd. De talrijke leden van dit institutionele lichaam mochten enkel bestaan uit burgers vanuit het volk. Voor de grandi was het verboden deel te nemen aan de assemblee. De leden van de assemblee werden niet gekozen via stemmen maar via lot of via rotatie. Machiavelli zag in dat in een puur electoraal systeem de grandi het proces geleidelijk overweldigen. De middelen en invloed van de grandi stelt hen in staat om een grotere reputatie, spreekvaardigheid en aantal connecties te werven dan ooit mogelijk is voor een gewone burger. Een moderne vergelijking kan worden gemaakt met de Amerikaanse presidentsverkiezingen, waar een burger van bescheiden afkomst steeds zeldzamer lijkt te worden.

Het ledenaantal van de assemblee dient doelbewust hoog te zijn, zo streefde Machiavelli zelf naar de assemblee van Florence met meer dan duizend leden. De redenatie achter dit hoge aantal is om een afspiegeling van de bevolking te creëren, een vroege versie van de representatieve democratie. Daarnaast neutraliseert het specifieke individuen of kleine groepen die zijn ingegeven door partijdigheid bij hun oordeelsvorming⁶. De assemblee haar hoofdtaak is om nieuwe wetsvoorstellen te initiëren en over bestaande wetsvoorstellen te delibereren.

Het volkstribunaal bestaat daarentegen enkel uit één burger vanuit het volk, welke dient als haar “hoofd”. Wederom was het verboden voor grandi om deze positie te bemensen. Deze burger is tevens de voorzitter van de assemblee en kan daarmee ook wetsvoorstellen aandragen. Echter kent dit institutionele lichaam twee extra bevoegdheden. Zo kan het volkstribunaal wetsvoorstellen blokkeren door het gebruik van een veto. Daarnaast is zij bevoegd om andere (hoge) ambtsdragers en vooraanstaande burgers aan te klagen en te vervolgen voor politieke misdaden. Hiermee krijgt het volk de macht, als “bewaker van de vrijheid”, om machtige burgers die zich “op enige manier zondigen

tegen een vrije staat” aan te klagen. Om over te gaan op deze vervolging is de instemming van de assemblee nodig.

Een ander pad

Het lezen van Machiavelli’s denkbeelden, herleven een vergeten les dat de middelen van welgestelde invloedrijke burgers en deruime discretiewaarover hoge ambtsdragers beschikken één van de belangrijk(st)e bedreigingen voor de vrijheid vormen. Dit in tegenstelling tot het vermeende humeur, onwetendheid en de apathie van de gewone burger. De kinderopvangtoeslagaffaire is slechts het meest recente voorbeeld hoe deze discretie van hoge ambtsdragers tot ‘ongekend onrecht’ kan leiden voor de gewone burger.

Machiavelli toont ons een pad welke onze huidige democratie niet bewandeld heeft. Zo is zijn advies met betrekking tot het volkstribunaal en de assemblee niet gehoord, maar zijn idee over de senaat wel. Hierdoor is gekozen voor een representatieve democratie welke het volk op afstand houdt. Instabiliteit van onderaf lijkt in de huidige staatsstructuur als gevaarlijker te worden gezien dan corruptie van bovenaf. De recente afschaffing van het raadgevend referendum is één van de voorbeelden dat deze afstand lijkt toe te nemen. Indien Machiavelli onze huidige democratie zou analyseren valt in te beelden dat hij zou concluderen: “Het moet anders, het moet democratischer”.

Referenties:

- Bireley, R. (1990). *The Counter-Reformation Prince: An anti-Machiavellianism or Catholic Statecraft in Early Modern Europe*. University of North Carolina Press.
- Massa-Carrara, M. (2007). *The Prince: Commentaries by Napoleon Bonaparte*. Andromeda Publications.
- Service, R. (2005). *Stalin: A Biography*. Picador.
- Kutarna, C. (2016, 30 augustus). *Hillary Clinton Is America’s Machiavelli*. Time. <https://time.com/4470593/hillary-clinton-machiavelli/>
- Ridolfi, R. (2013). *The Life of Niccolò Machiavelli*. Routledge.
- Machiavelli, N., & Heck, P. (2019). *Discorsi: Gedachten over staat en politiek* (6de editie). Primavera Pers.
- McCormick, J. P. (2011). *Machiavellian Democracy*. Cambridge University Press.

Door: Sander Kieboom